

<i>Mededeling van het Nederlands Instituut voor Efficiency inzake Afdeling Arbeidstechniek</i>	blz. 39
(Announcement of the Netherlands Institute for Efficiency about the Section for Labour Technique)	
<i>Repertorium van tijdschriftliteratuur op het gebied van accountancy en bedrijfshuishoudkunde</i>	blz. 40
Literature abstracts from periodicals in the field of accountancy and business economics)	

DE BEPERKING DER INVESTERINGEN EN HET BEDRIJFSLEVEN ¹⁾

door Prof. Dr J. F. ten Doesschate

Het is eigenlijk een merkwaardige zaak, dat men in Nederland spreekt over beperking der investeringen in een tijd, waarin, ten gevolge van ingrijpende wijzigingen in onze bevolkingsopbouw en onze hele economische structuur, meer dan ooit op de werkende generatie de plicht rust het komende geslacht besparingen in de vorm van kapitaalgoederen ter beschikking te stellen.

Er hebben in ons land tijdens en na de oorlog zéér ingrijpende economische veranderingen plaats gevonden. De voornaamste oorzaken waren: de oorlogsverwoestingen en de verminderde betekenis van Indonesië en het Europese achterland voor onze nationale economie. De voornaamste gevolgen kan men samenvatten in het begrip algehele verarming. Deze algehele verarming ging, door een veranderde economische politiek, gepaard met grote vermogens- en inkomensverschuivingen ten nadele van groepen, die de besparingen plachten te veroorzaken en ten voordele van groepen, die aan de besparingen niet, althans niet rechtstreeks, plegen deel te nemen. Het sparen, krachtens zijn aard zo nauw verbonden met het investeren, is uit handen van het individu meer en meer gelegd in handen van bepaalde, veel meer onpersoonlijke groeperingen, zoals de overheid, de institutionele beleggers en de bedrijven en dit „onpersoonlijk” worden van het sparen laat niet na gevolgen te hebben voor het investeren.

Eén ding is zeker: onze samenleving is essentieel gebaseerd op besparingen en zij zal dat voor haar voortbestaan ook moeten blijven, al kan men veranderingen aanbrengen in degenen, die de spaarfunctie verichten.

We zijn aan dat sparen na de oorlog van 1940/45 niet voldoende toegekomen. We hebben meer geïnvesteerd dan bespaard en deze economische anomalie is voornamelijk mogelijk geweest door de Marshall-hulp en door liquidatie van buitenlandse tegoeden en beleggingen. Het was zonneklaar, dat dit proces in die vorm niet gecontinueerd kon worden en het moet de regering tot voldoening gestemd hebben, dat ons land juist bezig was een nieuw evenwicht te vinden, toen Korea een nieuwe probleemstelling in het leven riep. Het probleem namelijk, hoe enerzijds ons aandeel in de West-Europese bewapening kon worden opgebracht en anderzijds een nieuw economisch evenwicht zou kunnen worden gevonden en op welk niveau. De investeringspolitiek, die vandaag door

¹⁾ Verslag van een voordracht, gehouden voor de Afdeling voor Technische Economie van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs op 17 October 1951 te Utrecht.

Uw instituut aan de orde is gesteld, vormt één der middelen, die hierbij gehanteerd zullen moeten worden.

Het vinden van dat evenwicht is een spel met vele variabelen. Het nationale inkomen kan slechts éénmaal besteed worden. Doet men als volk meer dan dat, d.w.z. is het totaal van consumptie en investeringen groter dan dat van productie plus schenkingen, dan betekent dit ófwel intering van het nationale vermogen in het buitenland, ófwel het aangaan van schulden, hetgeen op hetzelfde neerkomt. Geen van beide consequenties is duurzaam aanvaardbaar; het vermogen in het buitenland raakt uitgeput, terwijl crediet niet onbeperkt verkrijgbaar is en de vaste lasten te veel opdrijft.

In dit geheel van krachten zijn de voornaamste variabelen: de consumptie (waaronder de bewapeningsuitgaven), de investeringen en de productie. Op papier is het altijd mogelijk tussen deze variabelen een evenwicht te vinden, doch in de practijk is het moeilijk tot harmonie der doelstellingen te geraken.

Vermindering der reële consumptie, zegt men, kan niet aanvaard worden. De binnenlandse politieke rust en daarmee de productie en het nationale inkomen zouden daardoor in gevaar komen. Is hiermede deze factor van variabele gepromoveerd tot constante? Het heeft er inderdaad de schijn van. De geschiedenis leert ons echter, dat niets meer variabel is dan constanten. Moge ons volk er voor behoed worden te ervaren, dat deze variabele geen constante is en dat het levenspeil (en daarbij doel ik uitdrukkelijk niet alleen op de grote massa der loontrekkenden) steeds en onder alle omstandigheden een consequentie is van de algemene welvaartsverhoudingen in de desbetreffende gemeenschap.

Vermindering der investeringen, zegt men, kan niet aanvaard worden. Zij zijn in het kader der industrialisatiepolitiek nodig voor de als onontkoombaar aanvaarde bevolkingsaanwas en de duurzame verbetering van de betalingsbalans. Het nalaten van voldoende investeringen zou het streven naar volledige werkgelegenheid in de weg staan. Ook hier doelstellingen, die op zichzelf zeer wenselijk geacht moeten worden, maar die zich uiteraard zullen moeten voegen in het kader der economische realiteit.

Opvoering der productie, zegt men, moet bevorderd worden. Men kan dit bereiken door langer te werken, door beter te werken met dezelfde arbeidsmethode, door rationalisatie van de arbeidsmethode met dezelfde apparatuur en door investeringen ter verbetering en uitbreiding van de apparatuur. Hier doet zich pijnlijk onze armoede gevoelen. Rationele productiewijzen, die op zichzelf meer product met minder offers doen vervaardigen, vereisen het kapitaal om de moderne apparatuur aan te schaffen. Zolang de kapitaalschaarste blijft bestaan, zal deze zijde van het vraagstuk der opvoering van de productiviteit moeilijkheden geven. Voorzover echter het kapitaal verkregen kan worden, voorzover de grondstoffen ter beschikking staan, voorzover de bedrijven niet reeds vol bezet zijn en voorzover de wil tot werken aanwezig is, hebben we bij de opvoering der productiviteit nog wel met een echte variabele te maken, die de noodzaak tot beperking van de consumptie en/of van de investeringen kan verlichten. Echter wacht iedere insider met ongeduld op de magiër, die die meerdere productie weet om te zetten niet in een evenredig vergrote consumptie, want dan is het doel van vandaag niet bereikt, maar in besparingen en een verbetering van de betalingsbalans. Op zichzelf beschouwd is het in ieder geval verheugend om rondom ons, in fabriek

en werkplaats, te constateren, dat de werkers zelf niet meer opponeren tegen een beloningssysteem, waarbij het loon een functie is van gemeten productiehoeveelheden. Dit kan als een stap in de goede richting worden beschouwd.

Hetgeen tot dusver werd gezegd, kan samengevat luiden: voorzover de herbewapening niet gepaard gaat met

- een vermeerdering der productie en/of
- een vermindering der consumptie en/of
- een vermindering der investeringen,

zal zij haar weerslag vinden in een slechter wordende handels- en betalingsbalans. Aanvaardt men deze consequentie niet, dan zal men, in afwachting van de opvoering der productie, óf een beperking der investeringen óf een beperking der consumptie óf een combinatie van beide moeten aanvaarden. Niet alle doeleinden kunnen door ons verarmde land tegelijkertijd worden verwezenlijkt. In het spel der variabelen schijnt na de laatste regeringsuitingen slechts het rustpunt der herbewapening (het defensieprogramma van f 1,5 milliard) aanwezig te zijn. Hoe aanlokkelijk de technische projecten ook mogen zijn, de gemeenschap moet ze zich economisch kunnen veroorloven. Ons technische kunnen (Uw technische kunnen, om het in deze kring juister te zeggen) is beslist ver vooruit op ons economisch realisatievermogen.

In dit gezelschap van ingenieurs mag ik niet nalaten de zaak enigszins te quantificeren. Uit een rapport van de Sociaal Economische Raad blijkt, dat ter overbrugging van een geschat betalingsbalanstekort van f 550 miljoen en de extra-defensieuitgaven ad f 300 miljoen (naar alle waarschijnlijkheid zullen beide bedragen veel hoger zijn, n.l. respectievelijk f 950 miljoen en f 500 miljoen) een extra vergroting van de arbeidsproductiviteit in het bedrijfsleven met bijna 7% of een vermindering van de aanwezige goud- en deviezenvoorraad met ruim 70 % nodig is. Het eerste acht de S.E.R. niet mogelijk, het tweede niet aanvaardbaar.

De reële middelen, nodig voor het opvangen van het betalingsbalanstekort en voor het uitvoeren van het militaire programma, kunnen, aldus stelt dit rapport, slechts op twee wijzen worden gevonden, n.l.:

- a. door een vermindering van de netto-investeringen van overheid en bedrijfsleven. Voor de verkrijging van bovengenoemde middelen zou een vermindering van 35% of ruim 20% van de bruto-investeringen nodig zijn geweest.
- b. door een vermindering van de totale consumptie van particulieren en overheid met ruim 7% (van particulieren alleen 8%).

Algemeen was men van mening, dat het onmogelijk was bij de gegeven omvang van het probleem de last in zijn geheel te laten drukken op een van beide. De regering besloot daarop het verbruik met 5% te beperken en stelde een evenredige beperking der investeringen in het vooruitzicht. Aangenomen werd, dat 1% consumptiebeperking in absolute bedragen gelijk staat met 5% investeringsbeperking. De consumptie was n.l. (in 1950):

particuliere consumptie	f 12,4 milliard
overheidsconsumptie	„ 2,3 „
totale consumptie	f 14,7 milliard
Hiervan 1 % is	f 147 miljoen

De netto investeringen waren:

in bedrijven	f, 1,9 milliard
door de overheid	„ 0,3 „
	<hr/>
	f 2,2 milliard; 5 % = f 110 miljoen
in voorraden	„ 1,6 „
	<hr/>
	f 3,8 milliard

Reeds bij voorbaat ging de S.E.R. ervan uit, dat de voorraadtoeneming 60 % lager gesteld zou kunnen worden dan in 1950; 60 % van f 1,6 milliard is

„ 1,0 „

f 2,8 milliard; 5 % = f 140 miljoen.

Beperking van de investeringen met 25% zou dus betekenen, dat jaarlijks f 550 tot f 700 miljoen, al naar gelang men de voorraden er al of niet bij rekt, minder geïnvesteerd zou kunnen worden.

Soms wordt op enigszins misprijzende toon gesproken over de voorraadvorming in 1950. Men bedenke echter, dat een zich industrialiserend land altijd grotere voorraden zal aanleggen, die gedurende de bouw worden omgezet in duurzame activa en dat voorts de prijsontwikkeling en de wereldschaarste aan grondstoffen alle aanleiding vormden tot een actieve voorraadpolitiek. Op deze voorraden heeft Nederland aanzienlijk verdiend.

De cijfers tonen aan, dat het aandeel van de industrie in de totale investeringen veel belangrijker is dan dat van de overige sectoren. Men kan de prealabele vraag stellen, of de investeringsbeperking een „overall“-karakter moet dragen, dan wel dat hier drukverschillen kunnen worden toegepast.

Neemt men echter het „overall“-percentage voorlopig aan, dan zou 25 % van f 660 miljoen — zijnde de netto-investeringen in de industrie — een beperking met f 165 miljoen tot f 495 miljoen betekenen. De industriële investeringen voor uitbreiding bedroegen echter in het eerste halfjaar 1951 f 365 miljoen, dat is dus, op basis van f 730 miljoen per jaar, in stede van 25 % minder 10 % meer.

Een andere redenering zou kunnen zijn, dat men, uitgaande van de noodzaak tot een algemene investeringsbeperking met 25 %, de mogelijkheid onderzoekt, of de industrie hiervan kan worden vrijgesteld, of zelfs of ten opzichte van 1950 een verhoging van het investeringsbedrag in deze sector tot stand kan komen.

De consequentie hiervan is, dat de overige sectoren een meer dan evenredige bijdrage in de investeringsvermindering moeten leveren. Aannemende, dat de industriële investeringen ca 35 à 40 % van het totaal uitmaken, zou dit betekenen, dat de overige sectoren hun investeringen met ca 40 % zouden moeten verminderen.

Berekening (in prijzen van 1948)

Netto investering 1950 in bedrijven (excl. voorraadtoeneming en overheid)	f 1750 mln	f 1750 mln
Beperking 25 %	„ 437 „	„ 437 „
Investeringen na vermindering		f 1313 mln
Netto investeringen in de industrie	„ 660 „	
Investering overige sectoren vóór vermindering	f 1090 mln	
Beperking overige sectoren 40 %	„ 436 „	
Investering na vermindering overige sectoren	f 654 mln	
+ investering in industrie	„ 660 „	
Investering na vermindering	f 1314 mln	

We hebben hier echter met een grote mate van interdependentie te maken. Zo gaat uitbreiding van productiecapaciteit „ergens in Nederland” noodzakelijk gepaard met uitbreiding van transport- en verpakkingscapaciteit elders. Zo ook is het lastig, zo niet ondoenlijk, overheids- en particuliere investeringen causaal van elkaar gescheiden te beschouwen.

Het stichten of uitbreiden van een productiebedrijf betekent naast de eigen bedrijfsinvesteringen de noodzaak van b.v. wegen, elektrisch vermogen en huizen, om slechts de meest voor de hand liggende *overheids*-investeringen te noemen. Hier valt niet mee te schipperen; bij de bestaande relatieve schaarste is de uitbreiding van een bedrijf lamgelegd, als deze complementaire investeringen niet geschieden. Het is misschien niet van algemene bekendheid, dat 74% van de door het P.E.N. opgewekte stroom buiten de stroomleveringsgebieden van Amsterdam en Haarlem aan de industrie (preciezer gezegd aan het bedrijfsleven, echter exclusief étalageverlichting) wordt geleverd tegen 17% voor verlichting en huishoudelijke doeleinden en 9% voor elektrisch koken. Zulke cijfers demonstreren de nauwe verbondenheid van industriële en overheidsinvesteringen.

In het bijzonder heb ik hierop gewezen, omdat aldus de invloed, die de overheid direct, indirect en via subsidies op de investeringen heeft, veel groter is dan de f 515 miljoen, die het Centraal Planbureau ons als realisatiecijfer 1950 voor overheids-*bruto*-investeringen noemt, tegen een totaal door bedrijven van f 5080 miljoen.²⁾ Wellicht vindt Prof. Tinbergen de vrijheid hierover — dat is over het directe plus indirecte aandeel der overheid in de investeringen — iets meer te zeggen. Ik hoop echter duidelijk gemaakt te hebben, dat de conclusie, dat deze investeringen op zichzelf, dat is los van de overige, beïnvloed kunnen worden, voorbarig zou zijn.

Ook de woningbouw is, zoals reeds werd opgemerkt, ten nauwste met industriële investeringen verbonden. Men zou zich kunnen afvragen, of hier geen verschuiving kan optreden; of de arbeiders, die op grond van een investering in A. aldaar duurzaam komen werken, niet uit B. weggaan en daar dus weer woonruimte vrijmaken. Voorzover de arbeiders heen en weer reizen — een veelverspreid euvel, dat ons in IJmuiden dagelijks werkers uit Rotterdam, Schoorl en Soestdijk (om enkele plaatsen te noemen, waarvan men dat niet zo zou denken) doet aantrekken — is er geen nieuw woningprobleem door de industriële investering ontstaan. Voorzover de werkers zich echter met gezin en al ter plaatse willen komen vestigen, is er vrijwel geen verschuiving, maar in feite een regionale nieu-

²⁾ in prijzen van 1950.

we vraag naar woonruimte. Het marginale woonleed is n.l. — naar bekend is — nog zo groot, dat ook het inframarginale nog nauwelijks draagbaar wordt geacht. Wie bij de pont in Velsen met zijn auto achteraan staat, vindt weinig of geen soelaas in de gedachte, dat er helemaal vooraan in de rij een auto op de pont is gereden: hij vindt ook dan nog, dat hij lang moet wachten en zo is het bij de huizenvoorziening — nog afgezien van de bevolkingsaanwas — ook. Wanneer een familie wegtrekt om elders in verband met de aldaar plaats vindende industrialisatie een nieuwe woning te betrekken, is de kans groot, dat in haar vorige woonplaats een verschuiving optreedt met het gevolg, dat het marginale woonleed aldaar een fractie lager komt te liggen. Maar er komen waarschijnlijk geen nieuwe bewoners in de aldus vrijgekomen quasi-woonruimte. Zo gezien heeft m.i. de industrialisatie — ceteris paribus — een cumulatieve invloed op het vraagstuk van de woningbouw, terwijl voorts bij de heersende kapitaalschaarste de investering in de industrie kapitaal, dat anders naar de woningbouw zou kunnen vloeien, blokkeert.

Aangezien van de nog overblijvende „overige sectoren” de investeringen in landbouw en verkeer reeds teruggelopen *zijn*, gaat het in feite om de keuze:

meer woningen
of
meer werkgelegenheid,

waarbij het waarschijnlijk is, dat, gezien de omvang van het probleem, geen van beide programma's volledig kan worden gerealiseerd.

Het is ons door de laatste industrialisatienota bekend, dat Minister van den Brink van mening is, dat de industriële investeringen gehandhaafd moeten blijven, omdat ze betrekkelijk snel niet alleen hun lasten goedmaken, maar zelfs een positieve verbetering van de betalingsbalans teweegbrengen. Voorts, omdat zij het bevolkingsvraagstuk helpen oplossen. Hoewel deze redenering op zichzelf juist is, vereist zij, in het licht van hetgeen ik in de aanvang betoogde, dat de bevolking tijdelijk bereid is zich nieuwe offers te getroosten. In dit verband vermeld ik de belangwekkende redevoering, die Mr K. P. van der Mandele heeft gehouden ter gelegenheid van de Accountantsdag 1951 en waarin deze de stelling verdedigde, dat het Nederlandse volk daartoe, en wel in het bijzonder in de vorm van uitgestelde consumptie, bereid zou zijn. Ik kom hierop nog nader terug.

Wanneer handhaving van de industriële investeringen niet mogelijk geacht kan worden, hoe moet dan een beperking tot stand worden gebracht? Met Minister van den Brink kan men instemmen, dat globale middelen van fiscale en monetaire aard de voorkeur verdienen boven direct ingrijpen via preferentieschema's. Door de heersende schaarste aan risicodragend kapitaal, credietbeperking en verminderde mogelijkheid van zelffinanciering zal een zekere *verdeling* van de beperking van investeringen automatisch tot stand komen.

De financiering van een belangrijk deel der industriële investeringen loopt overigens niet of niet meer via de kapitaalmarkt. Wanneer de dividendstop het rente-inkomen uit risicodragend kapitaal aan banden legt, betekent dit, dat jaarlijks uit dezen hoofde een geringer deel van het nationale inkomen als potentieel aanbod op de kapitaalmarkt wordt afgezonderd. Anderzijds echter trekken de werkelijke winsten, die door de kosten/opbrengstenverhouding worden bepaald, zich van de dividendstop niets aan, zodat de ondernemingen door interne financiering de nood-

zakelijk en op eigen kracht realiseerbaar geachte investeringen tot stand brengen buiten de kapitaalmarkt om. Probeert men de aandeelhouder door een stockdividend of bonusaandeel een groter werkelijk inkomen te doen toevloeien dan met de dividendstop (bij uitkering van dividend in contanten) te verwezenlijken valt, dan wordt hetzelfde resultaat bereikt; immers, nu is er veelal alleen een contante uitkering voor de voldoening der voorheffing op de inkomstenbelasting, terwijl er in het geheel geen contante middelen aan de eigenlijke kapitaalmarkt toevloeien. Zo heeft dus de kapitaalmarkt en daarmee de rentevoet een goed deel van zijn investeringsregulerende invloed verloren. Nieuwe ondernemingen hebben het dan ook moeilijk, omdat zij de bron der interne financiering missen en geheel zijn aangewezen op de kapitaalmarkt.

Hier lijkt fiscale steun niet onredelijk, omdat immers de fiscus zelf zich genoodzaakt heeft gezien de kapitaalmarkt mede te doen opdrogen en omdat de (fiscale) calculatie naar historische kostprijs nog verscheidene bestaande ondernemers doet verzuimen bij hun aanbiedingsprijs met vervangingswaarde rekening te houden. Aldus wordt de concurrentie voor nieuwe ondernemingen moeilijker dan bij bedrijfseconomisch juiste kosten calculatie der oude bedrijven het geval zou zijn en hiermede dalen weer hun kansen voor het aantrekken van kapitaal.

Ik wil er in dit verband op wijzen, dat het verloop der grondstoffenprijzen het laatste jaar zich tegen het belang van ons grondstoffenarme land gericht heeft. De prijsindex van het C.B.S. voor de uitvoer (1948 = 100) liep op tot 114 in Juli van dit jaar, terwijl die voor de invoer klom tot 133. De ruilvoet blijkt dus in 1951 aanzienlijk ongunstiger te zijn geworden, zodat het — uitzonderingen daargelaten — onwaarschijnlijk geacht moet worden, dat de Nederlandse industrie in 1951 reëel (d.i. in goederen) grotere winsten zal maken dan in 1950. Ten gevolge van de ten behoeve van het defensieprogramma verhoogde Vennootschapsbelasting zullen de zelffinancieringsmiddelen dan moeten dalen.

Zoals reeds gezegd zal de kwantitatieve beperking van de voor investering beschikbare kapitalen zonder meer al een zekere verdeling over de verschillende projecten teweegbrengen. De van die projecten verwachte rentabiliteit speelt daarbij dan een beslissende rol.

Ik moge hier even een uitstapje maken naar de prijs van het kapitaal, de rente. In een vrije economie zou deze laatste al lang de veranderde vraag- en aanbodverhoudingen hebben weergegeven. De laatste maanden hebben hier een zeer wezenlijke verandering te zien gegeven, maar nog steeds komt het mij voor, dat de rente geen weerspiegeling is van de fundamentele schaarste op de kapitaalmarkt. Ware dit wel zo, dan zou dit — al zouden er ook nadelen tegenover staan — het voordeel hebben, dat zowel spaarders als investeerders de werkelijkheid zouden zien. In het algemeen kan men zeggen, dat er een groot gevaar schuilt in het beoordelen van economische projecten op basis van de „officiële” rentevoet. In plaats van de fictie tot werkelijkheid te maken, zou men de werkelijkheid tot fictie moeten maken, d.w.z. rentabiliteiten vergelijken op basis van een rentevoet, die om de gedachten te bepalen enkele procenten boven de „officiële” zou liggen, zijnde dus een fictie, die de werkelijkheid zeker meer zou benaderen dan de enigszins onwerkelijk aandoende rente van het rentegamma. Bij de woningbouw is het reeds zo, dat deze behoedzaam gekoesterde fictie via leninguitgifte ver beneden pari leidt tot een velerlei vormen verkapte huursubsidie door de ondernemingen.

Ook de lotingskansen van de premieleningen, welke thans ter finan-

ciering van de woningbouw worden overwogen en die bij mij overigens geen morele bezwaren ontmoeten, zijn een compensatie ener beneden de reële rente liggende rentevoet. Overigens kunnen ook deze leningen geen spaargelden uit het niet creëren en tenzij de onderhavige gelden uit een kous komen, waar zij anders in gebleven zouden zijn, of door een extra besparing zijn verkregen, hetgeen niet waarschijnlijk lijkt, zullen deze leningen, indien succesvol, het aanbod van spaargelden voor de overige investeringen verminderen.

Al kan het rentabiliteitsstreven zonder overheidsingrijpen een zekere kwalitatieve verdeling van het kapitaalaanbod over de vraag naar kapitaal teweegbrengen, toch ben ik persoonlijk wel bereid enige „économie dirigée” hier te aanvaarden, omdat er andere dan rentabiliteitsoverwegingen kunnen zijn, die een bepaalde investering gewenst maken. Zodra men op dit gebied één vinger uitsteekt, zit direct de hele hand in een wespennest, dat realiseer ik mij zeer goed.

Maar toch, aangezien wij nu eenmaal tal van bindingen reeds hebben, bindingen op het gebied van lonen, prijzen, rente, dividenden, wisselkoersen enz., die het juiste beeld der rentabiliteit in vele gevallen versluieren, meen ik, dat een preferentieschema aanvaardbaar is, waarbij

1. ter wille van de continuïteit van gevestigde ondernemingen vervangingsinvesteringen desgewenst gaan voor nieuwe investeringen;
2. investeringen in arbeidsintensieve bedrijven gaan voor die in kapitaalintensieve (tenzij de kapitaalintensieve industrie de basis moet bieden voor arbeidsintensieve). Een arm land moet n.l. zuinig zijn met kapitaal, zeker wanneer daarvan de prijs te laag is;
3. de bedrijfsvergunningenwet zo wordt gehanteerd, dat dubbele investeringen worden voorkomen;
4. ondernemingen, wier producten ten gevolge van overheidsmaatregelen in het binnenland tegen lagere prijs verkocht worden, afzonderlijk worden bekeken;
5. de kansen op een succesvol beroep op de kapitaalmarkt voor nieuwe ondernemingen worden vergroot.

Met het verlenen van voorrang aan investeringen voor de productie van „essentiële” goederen boven die van „luxe” goederen zij men voorzichtig. De belastingen op luxe artikelen zijn reeds een rem en tenslotte is het de zaak der verbruikers te bepalen, waaraan zij hun inkomen (na aftrek van belastingen) willen besteden.

**
*

De situatie, waarin we verkeren, is moeilijk, maar niet hopeloos. Wie de cijfers beziet, zal met mij tot de conclusie komen, dat het gewenst is de drie variabelen te beïnvloeden, d.w.z. de productie te verhogen, de consumptie, reëel gezien, te verminderen en de investeringen te beperken tot het nieuwe evenwicht is gevonden. Populair kan men met zo'n therapie waarschijnlijk niet worden, tenzij de mentaliteit van ons volk verandert. Naast de meer en meer toegepaste massa-doorlichting kome een psychologisch verantwoorde massa-voorlichting. Op dit gebied kan m.i. meer gedaan worden dan thans geschiedt. Men kan niet zeggen, dat ons volk in zijn brede lagen doordrongen is van de ernst van de toestand.

Ik sprak U over een passage uit de rede van Mr v. d. Mandele op de Accountantsdag, die zeker de moeite van een nader onderzoek waard is.

Men zou dan, naar het mij voorkomt, hand in hand met de productiviteitsvergroting en de dienovereenkomstige inkomensstijging twee loongedeelten moeten creëren, n.l. een vrij, d.i. een consumeerbaar gedeelte en een onvrij, d.i. een investeerbaar gedeelte. Psychologisch zal dit een harde noot zijn om te kraken, maar het is de moeite waard het te proberen. Het is zeker geen gebruikelijke methode om de arbeidsproductiviteit te bevorderen. De natuurlijke gang van zaken is, dat wie meer presteert, ook in staat gesteld moet worden meer te consumeren. Als het er om ging de productiviteit te verhogen om het algemene levenspeil te verbeteren, zou ik een dergelijke gedachte niet durven voorstellen. Maar het gaat in ons geval om een productiviteitsverhoging, noodzakelijk om een achterstand in te halen. Daartoe moet het niet consumeerbare gedeelte der beloning dan dienen.

Ook de uitvoering zou nog tal van problemen stellen. Het onvrije gedeelte zou óf in de vorm van deelnemingen óf in de vorm van leenkapitaal verstrekt moeten worden. Deelnemingskarakter zal, indien de deelneming gebonden wordt aan de onderneming, waarin de arbeider werkt, zonder twijfel op bezwaren stuiten bij ondernemers, voornamelijk wellicht bij familievennootschappen uit hoofde van de daar heersende bijzondere verhoudingen en voorts door het verschil tussen nominale deelneming en de inherente waarde daarvan, die sterk afwijkend kan zijn en bovendien sterk schommelen kan. Gezien als fondsvorming voor oudendagsvoorziening is het sparen in aandelen, in verband met het daaraan verbonden risico, wellicht minder aantrekkelijk, doch bedrijfs-economisch zie ik weinig bezwaren. Kiest men de vorm van leenkapitaal, dan speelt het guldenrisico een niet te onderschatten rol, terwijl ook een „Verschuldung“ der bedrijven dreigt.

Het herstel van het evenwicht in onze nationale economie is een ingewikkeld probleem. Arbeid, kapitaal en ondernemerschap zijn de fundamenteën van onze welvaart. Naarmate meer kapitaal door goede ondernemers kan worden aangewend, stijgt de arbeidsproductiviteit en de relatieve waarde van de arbeid. Het tekort aan kapitaal, dat dwingt tot beperking der investeringen, is daarom een rem op verhoging der reële lonen. Langs verschillende wegen kan worden getracht de nadelen van die rem tot een minimum te beperken. Maar vooral toch moet het streven er op gericht zijn de toevloed van kapitaal aan de ondernemingen, als het enigszins kan, in stand te houden. Op die wijze — d.i. door thans consumptieoffers te brengen, die straks dubbel en dwars worden terugbetaald — kan het probleem op de snelste wijze worden opgelost. Het is maar de vraag in hoeverre onze samenleving daartoe bereid is.
